Història

El moviment veïnal a Lleida. Dècades dels 60 als 80[1]

Francesc Closa i Salinas

shikar. *núm. 02 | 2015 p. 63-69*

RESUM

En la foscor de la dictadura franquista va irrompre, a les acaballes dels anys 50, un moviment veïnal que arrelava en les característiques del creixement urbà de Lleida marcat per un fort procés migratori atret pel desenvolupament de la construcció i el boom de la fruita dolça en un context de manca de preocupació, per part de les institucions locals, de les necessitats dels nouvinguts. Amb el pas dels anys es convertiren, malgrat les traves legals del règim, en espais on s'encabien les reivindicacions més bàsiques dels nous barris sorgits més enllà dels nuclis urbans tradicionals. Des de les seves estructures de reunió i associació, a contracorrent de les emanades del règim, i amb un origen social i polític heterogeni s'articularen noves perspectives de la ciutat i es canalitzà el descontentament dels lleidatans. Amb l'arribada de la democràcia, es convertiren en autèntics complements dels nous ajuntaments amb un impacte real en la configuració d'una nova ciutat més solidària i vertebrada.

PARAULES CLAU

Moviment veïnal, associacionisme, Lleida.

ABSTRACT

In the late 50s, within the darkness of Franco dictatorship, a neighborhood movement rooted in the local urban growth emerged. A strong migration process marked this movement where people were attracted by the construction rise and fruit boom within a context of a lack of concern from local institutions and the newcomers needs. Over the years, despite the legal paperwork of the regime, they turned into areas where the most basic demands of the new neighborhoods that emerged beyond the traditional urban centers were squeezed. From the structures of assembly and association, which were against the regime and with a heterogeneous social and political background, they articulated new perspectives of the city and they overcame Lleida inhabitants' annoyance. With the arrival of democracy they became authentic complements of the new municipalities with a real impact on the configuration of a new more solidary and structured city.

KEYWORDS

Neighborhood movement, association, Lleida.

EL CREIXEMENT DE LLEIDA. L'APARICIÓ D'UNA NOVA REALITAT SOCIAL

Abans de qüestionar-nos qualsevol element, seria important definir què és una associació de veïns. Nosaltres definim associació i/o moviment associatiu com l'agrupament dels veïns més dinàmics del barri que estan disposats a donar unes hores del seu temps per tal de millorar la qualitat de vida del barri en tots els seus aspectes: urbanístic, cultural, educatiu, mediambiental. El moviment veïnal es basa en la creació de consciència de pertinença, d'identitat social i cultural amb base territorial; és a través del veïnat, a través del barri que la gent es coneix, es relaciona, i que molts cops pot decidir d'actuar en benefici de la col·lectivitat.

[1] Aquest article és una versió reduïda i actualitzada de la ponència impartida en el marc de les Jornades de la FAVLL, «El repte de la participació ciutadana en el tercer mil·lenni», realitzades a Lleida els dies 13, 14 i 15 de desembre de 2001 i organitzades per aquest mateix autor.

En el procés d'industrialització de la postguerra, van aparèixer a Catalunya tot un seguit de barris obrers compostos majoritàriament per immigrants andalusos que se situaren en les perifèries de les ciutats. Atrets pel desenvolupament de la indústria i la bonança de l'economia catalana, abandonaren els seus llocs d'origen a la recerca de feina. La desproporció entre salaris i el preu del sòl urbanitzat i l'habitatge els conduí a instal·lar-se en zones on els terrenys fossin més barats. Així, aparegueren nuclis poblacionals allunyats dels grans centres urbans on la precarietat i la manca d'equipaments i d'infraestructures, en tots els sentits, eren els elements més comuns. Els moviment veïnals, per tant, estan estretament lligats a les precàries situacions en què vivien uns sectors de la població, nouvinguts, que iniciaren l'autoconstrucció d'habitacles que en moltes ocasions es reduïren a barraques peribles (Delclòs 2013: 21; Miralles 2008: 6–13).

Fig. 1 - L'autoconstrucció es convertí en alguns barris, com als Magraners i al Secà de Sant Pere, en una pràctica habitual. Generalment es duia a terme els caps de setmana i hi participaven tant familiars com veïns.

El cas de Lleida, però, presenta uns elements, un substrat i una idiosincràsia propis, allunyats del que succeïa a la resta del territori català. Es donaren anàlogament uns creixements econòmics i demogràfics. La causa no hauria de buscar-se ni de trobar-se en la indústria sinó en el desenvolupament de la fruita. A les darreries dels anys cinquanta i sobretot en els seixanta i setanta, es produí una substitució dels conreus tradicionals que ocasionà el boom de las fruita dolça. Centenars d'hectàrees de regadiu s'estengueren pel ponent català, que tenien el nucli central de difusió al Segrià, i provocaren el *take off* econòmic, social i cultural de Lleida i de tota l'horta del seu voltant (Breton 1998: 90–118). Manel Lladonosa ha descrit aquest procés com una seqüència encadenada en què poden observar-se els primers canvis a partir dels anys 60 i 70, quan els efectes propiciats pel boom de la fruita, la creació d'una ciutat de serveis, el desvetllament de la burgesia i l'arribada d'una fornada d'estudiants que ocuparien professions liberals, trencaren amb el monopoli econòmic i cultural del franquisme (Lladonosa 1977: 309–311; 1985: 20–28).

Al voltant dels centres de creixement i d'habitatge tradicionals de la ciutat aparegueren uns nuclis perifèrics més propers a l'horta que als vials radials de creixement, com el Camp de Mart, Pi i Maragall o la Rambla d'Aragó. Les noves barriades —Balàfia, els Magraners, la Bordeta, el Secà de Sant Pere, la Mariola— van conformar el que Vilagrasa ha definit com el segon cicle del creixement urbà, caracteritzat per un increment polinuclear de la ciutat (1939–1985). Aquests nous espais es caracteritzarien per l'existència d'hàbitats marginals, per una manca total d'habitatges socials, per un creixement suburbà, per edificacions de caire marginal, per l'autoconstrucció, per l'absència d'una normativa de parcel·lació preexistent i per la inexistència d'una tasca urbanitzadora per part de l'administració (Vilagrasa 1990: 153–154).

L'efecte comú fou la creació d'un cinyell perifèric, allunyat de la ciutat històrica consolidada, que generà nuclis incipients d'urbanització que, amb el temps, creixeran fins a unir-se amb la resta de la ciutat gràcies, en bona mesura, a la planificació mitjançant el PGM. La situació d'aquests barris era tal que la revista Acento els definiria com «el cinturón de espinas de Lérida»[2]. Aquestes barriades marginals desconnectades, desarrelades de la ciutat i carents dels serveis més elementals, com la llum i l'aigua potable, constituirien el testimoni més clar i patètic de la desruralització d'Espanya, conseqüència de l'abandó i del desarrollismo que van caracteritzar l'economia del franquisme. Els diversos plans d'organització de la ciutat, especialment el de 1952 i els dels anys seixanta, intentaren infructuosament pal·liar els dèficits creixents de la nova ciutat.

ESTRUCTURACIÓ CRONOLÒGICA I ORÍGENS SOCIALS

A tall d'hipòtesi, voldríem exposar la següent cronologia, totalment provisional, com a punt de partença per a futurs estudis sobre el moviment veïnal a Lleida i l'àmbit geogràfic provincial. En primer lloc, l'època recreativa, centrada bàsicament en els anys 50 i 60. La segona, seria l'època reivindicativa, que viuria la màxima esplendor a les acaballes dels seixanta i s'allargaria fins al segon quinquenni dels vuitanta. En aquest moment, que anomenem època de crisi i redefinició, s'iniciaria un llarg procés en el qual el moviment veïnal lleidatà entra en un període de reflexió interna i de reorganització (Gómez 1994: 26–30; Giró 1998).

Centrem-nos en les dos primeres. Hom s'està trobant amb trets diferencials entre les diverses agrupacions veïnals locals segons el seu moment d'aparició. Les *Cabezas de Familia* dels anys 50 i principis dels 60, per exemple, són fruit d'un moment determinat en què s'inicia el *desarrollismo* econòmic franquista. Hi predomina una estructura organitzativa senzilla amb objectius menors, com l'organització d'actes culturals i festius. En canvi, els apareguts a

[2] «El cinturón de espinas de Lérida», *Acento*, novembre 1962, 92, p. 10–12.

finals dels anys 60 i principis dels 70, aprofiten la relativa i tímida obertura legislativa del règim dictatorial. La seva força és més palpable que el de les agrupacions anteriors, el seu nombre més gran i els seus objectius més centrats en els problemes urbanístics i socials. Finalment, les aparegudes a partir de 1975 són el resultat d'una conjuntura diferent: són els primers anys de la democràcia i es desenvolupen en zones urbanísticament millors com a resposta a demandes concretes. Els lleidatans ja no pretenen, únicament, millorar la seva ciutat sinó que anhelen participar, opinar i incidir en els plans d'ordenació urbana locals, documents transcendentals per al futur de la ciutat. L'oposició frontal dels veïns dels Magraners a l'aprovació del POU de l'alcalde Miguel Montaña, en el qual es deixava entreveure la possibilitat d'enderroc del barri; les reivindicacions centrades a frenar la urbanització del Clot de les Granotes; així com els moviments participatius del primer POU sorgit de la incipient democràcia en són exemplificadors i il·lustratius. (Closa 2012)

Els anys setanta són una de les èpoques clau d'efervescència del moviment veïnal a Lleida. S'amplia el panorama polític opositor, emergeixen grups democrata-cristians i social-demòcrates i s'introdueixen noves formes d'enfrontament amb el règim.

Tot això ha d'inserir-se en un moment de relativa obertura cultural i política de la ciutat, en què són creixents les convulsions polítiques i la crispació social, l'aparició d'un gran nombre de petits partits polítics, l'increment de les demandes socials i les aspiracions que la transició i la democràcia oferien com a solucionadores de problemes. (Cal 1996: 93–126). Els anys setanta són, sense cap mena de dubte, una de les èpoques clau d'efervescència del moviment veïnal a Lleida. En aquesta dècada, s'amplia el panorama polític opositor, emergeixen grups democratacristians i socialdemòcrates i s'introdueixen noves formes d'enfrontament amb el règim (Jarne 1996: 17–46; 1998: 187–209).

Precisament d'aquests nuclis, en sorgiran molts dels activistes dels anys seixanta i setanta que cridaran amb els autòctons a favor de la llibertat i fins i tot del retorn de l'autonomia catalana. Un bon grapat formaran part de les comissions obreres, dels grups polítics clandestins, com el PSUC, i d'agrupacions cristianes sorgides arran del Concili Vaticà II, com la JOC. Molts d'ells confluirien en els primers moviments veïnals de la ciutat. Són múltiples els exemples que palesen la procedència heterogènia d'aquests líders. Podem destacar-ne noms propis com Manuel Cortijo Martínez (membre del PSUC), Antonio Chacón Jiménez, (membre del PSUC i un dels fundadors de CCOO a Lleida) i Ventura Margó Vives (PSUC, fundador de CCOO), activistes al barri de la Mariola. No podem obviar destacats personatges com Rogelio Aragonés i Jacinto Pernia (provinent de les Joventuts Obreres Catòliques) al barri de Pardinyes, Josep Boneu, activista del Centre Històric, o Antonio Manrique, històric líder veïnal dels Magraners.

L'església no en quedà al marge. Nombrosos capellans intentarien des de les seves senzilles parròquies de barri, malgrat l'oposició frontal d'alguns bisbes, denunciar públicament les paupèrrimes situacions de vida dels seus habitants alhora que hi buscarien solucions. Mossèn Salvadó, el jesuïta Jaume Nadal Guiu, Ramon Sanmartí i Pere Canals als Magraners, mossèn Jesús Pelegrí i Joan Jové a Pardinyes i mossèn Freixes i Cotonat al Secà de Sant Pere, en són prou exemplificadors. Al Secà de Sant Pere, a tall il·lustratiu, el moviment veïnal neix a redós de mossèn Freixes, molt preocupat per les mancances del barri. El seu propòsit axial era que les institucions locals del règim s'adonessin de la situació d'una gran part de la ciutat i de la necessitat d'implicar-s'hi per tal de paliar les deficiències. El 1967 va donar origen a les juntes parroquials, mitjançant les quals els veïns es van associar per fer un front comú i millorar aquesta situació precària. Sota el seu paraigua, s'aniria forjant un procés de consciencació social i col·lectiva sobre la necessitat d'unir-se per tal de fer força i protestar sobre la situació precària del Secà per aconseguir millores. La recollida de signatures, la publicació de cartes de denúncia, així com innumerables reunions amb els representants locals es convertiren en quotidianes.[3] Ara bé, les seves accions no van quedar exemptes de conflictes amb els organismes públics i religiosos que sustentaven el règim franquista. El procés es clouria a inicis de 1971 amb la legalització formal de l'associació de veïns (Closa 2000).

Fig. 2 - En l'extraradi de Lleida en moltes ocasions els veïns van haver de suplir el desinterès de l'Ajuntament mitjançant l'arranjament dels carrers.

[3] Com la reivindicativa publicada al *Diario de Lérida*, 9 febrer de 1968.

Cal no oblidar que tota aquesta gesta hagués estat diferent sense la implicació d'un grup de periodistes, com Emilio Bautista, Josep Antoni Rosell, Magda Ballester, José Carlos Miranda o Antoni Trujillo, entre d'altres, que van emprar les publicacions locals com a altaveus de denúncia de les paupèrrimes condicions en què vivien una part dels lleidatans (Castillo 1989).

Al marge del seu origen cronològic, totes aquestes associacions lluitaren conjuntament per la millora dels seus barris i per l'increment de la participació ciutadana en la presa de decisions dels nous consistoris municipals sorgits de la democràcia. Moltes, un cop aconseguides les seves reivindicacions, especialment a les acaballes dels anys vuitanta, passaren a ser de caire eminentment cultural.

EL MÓN ASSOCIATIU. DADES QUANTITATIVES EN LA TRANSICIÓ

Analitzar les associacions de veïns ens porta a parlar del món associacionista en general, ja que la legislació d'una està prevista com una porció d'una categoria més àmplia. Les associacions de veïns són un fenomen, essencialment, dels anys seixanta i setanta, tot i que se'n poden trobar alguns indicis durant la dècada anterior. Un balanç de l'associacionisme a la província de Lleida, encarregat pel govern civil l'any 1950, mostrava l'existència d'un total de 87 associacions, que estaven relacionades amb el món cultural i, sobretot, esportiu.[4] Haurem d'esperar-nos fins a l'aparició, l'any 1964, de la Ley de Asociaciones, que representa un pas decisiu vers la llibertat d'associació i en destaca l'aspecte social. Aquesta llei serà el camí triat per alguns barris per constituir un organisme que vetllés pels seus interessos, tot i que trigaran a adonar-se de les possibilitats d'organitzar-se. La Llei d'Associacions seria, doncs, des de la segona meitat dels anys seixanta, el camí que seguirien els veïns inquiets, desitjosos de trobar un camí organitzatiu legal amb el qual millorar les condicions de vida dels seus barris. Mentrestant, alguns havien triat el camí clandestí, com havien fet els militants de partits polítics o sindicals, dues realitats prohibides a l'Espanya de Franco.

Un balanç de l'associacionisme a la província de Lleida, encarregat pel govern civil l'any 1950, mostrava l'existència d'un total de 87 associacions, que estaven relacionades amb el món cultural i, sobretot, esportiu.

Les associacions es constituïen, en primer lloc, mitjançant una acta en què es manifestava el propòsit de diverses persones d'establir una associació amb uns estatuts. Aquests havien de contenir diverses informacions com la denominació, la finalitat determinada que es proposava l'associació, el domicili principal, l'àmbit territorial d'acció, els òrgans directius i la forma d'administració o procediments d'admissió i pèrdua de la qualitat de soci. L'acta s'havia de remetre al Govern Civil, que n'acceptava o no la legalització.[5] A l'any següent, un nou decret dictava disposicions complementàries que facultaven el Ministerio de la Gobernación a adoptar les disposicions necessàries per a una millor efectivitat de la llei,[6] amb unes normes més adequades per tal d'aconseguir la normalització de la documentació i els procediments registrats.[7] (Prunera 1997) A partir d'aquesta llei, començaren a regular-se diverses associacions a tota la província de Lleida. Volem destacar les de Pardinyes (Orvepard, 1962), la de Propietarios y Vecinos de la Bordeta (1963), la de Llívia i els Magraners (1969), la de Marimunt (1970), la del Secà de Sant Pere (1971) (Closa 1999: 36–38) i la de Cappont (1972). L'any 1975 ja n'eren tretze. A les esmentades caldria sumar la del carrer de Sant Antoni i Plaça Catedral, la del carrer Major i plaça de la Paeria, la de Santa Maria de Gardeny, la del carrer Virgen Blanca i adjacents, la de Sagrada Família i la del carrer Cavallers.[8] És interessant observar com la majoria de les associacions de veïns creades fins a mitjans dels anys setanta pertanyien a les zones més perifèriques i pobres de la ciutat. Tres pertanyen al barri antic, sis a les barriades de l'extraradi i dues a l'hàbitat dispers existent a l'horta.

Un any després de l'informe citat, el governador civil duia a terme una nova relació de les associacions de veïns de Lleida capital i de la província. Sorprenentment, el seu nombre havia augmentat fins a divuit. Gran part d'aquestes, setze, es trobaven a Lleida ciutat, mentre que les altres dos havien aparegut a Guissona i a Menàrguens.

El seu creixement, però, fou especialment espectacular entre els anys 1978 i 1980. En aquest període, l'àmbit geogràfic

[4] *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 50, 27 d'abril de 1950, p. 145.
[5] En són un bon exemple els *Estatutos de la Asociación de Propietarios y Vecinos de la Barriada de la Bordeta. Lérida*, Lleida, Imprenta Guimet, 1964, Institut d'Estudis Ilerdencs, Llegat Areny, lligall 3.861.
[6] Decreto 1441 / 20 de mayo de 1965.
[7] Arxiu de l'Associació de Veïns del Secà de Sant Pere (AVSSP), correspondència entre el Gobierno Civil de Lérida i l'AV, 2 de març de 1973.
[8] Arxiu Històric Provincial de Lleida. Fons Gobierno Civil de la Provincia de Lérida. Secció Associacions. 18 / 1–G.

de la seva organització, legalització i actuació s'ampliarà a la província de Lleida. En aquests tres anys, van ser acceptades un total de dos-centes cinquanta associacions, setze de les quals pertanyen a associacions de veïns. En altres paraules, un 6'34% de les associacions existents a la província de Lleida durant el període 1978–1980 eren veïnals. Les associacions de caire educatiu i esportives eren les més nombroses i superaven, conjuntament, el 50% del total del nombre d'associacions existents a la província de Lleida per al període 1978–1980.

Quadre 1. Nombre de moviments de caire associatiu a la província de Lleida (1978–1980).

Activitat associacionista	1978	1979	1980	Total	%
Veïnal	8	3	5	16	6'34
Educativa	21	20	20	61	24'20
Consumidors	0	0	1	1	0'39
Esportiva	45	25	13	83	32'93
Recreativa	3	7	1	11	4'36
Cultural	7	26	5	38	15'07
Juvenil	0	0	1	1	0'39
Feminista	1	0	1	2	0'79
Protectores de subnormals...	3	3	3	9	3'57
Econòmica i professional	0	0	0	0	0
Altres	0	5	1	6	2'38
Sindicals funcionaris	3	0	0	3	1'19
Modificacions dels estatuts	7	8	4	19	7'53

Font: elaboració pròpia.

En total, l'any 1981 a la província de Lleida hi havia trenta-dos associacions de veïns. Vint, un 55'55% del total, s'ubicaven a Lleida capital. Menàrguens i Solsona en posseïen dues mentre que altres poblacions només en tenien una (Guissona, Tàrrega, Balaguer, la Pobla de Segur, Vilanova de Bellpuig, Torres de Segre, Torregrossa...). El moviment associatiu mostrava com havia arrelat amb força en el nucli poblacional més nombrós de la província on, probablement, els problemes eren més greus. Ara bé, també s'han de tenir en compte que en alguns pobles van aparèixer barriades semblants a algunes de Lleida. Per exemple, els barris del Poble Sec, de Sant Pere i de Sant Antoni a la Seu d'Urgell així com el del Secà i la zona de l'hostal a Balaguer presenten molts paral·lelismes amb gran part de les barriades de l'extraradi lleidatà. En la majoria dels casos, els barris presentaven un trets comuns: situats a uns dos o tres quilòmetres de la ciutat, en un lloc elevat i de secà. Anàlogament havien patit greus problemes en el subministrament d'aigua potable, en la higiene i l'enllumenat públic i s'havien caracteritzat per un creixement urbanístic suburbà.

Quadre 2. Nombre d'associacions de veïns per províncies catalanes (1980).

Província	Nombre AV	%
Barcelona	988	69'57
Girona	199	14'01
Lleida	41	2'88
Tarragona	192	13'52

Font: elaboració pròpia a partir de l'AHPL, Fons Gobierno Civil de Lérida: seccion asociaciones: lligall 13 / 1–G (estadísticas de asociaciones).

Aquest fenomen, però, no era exclusivament lleidatà sinó que s'estava donant a la totalitat de Catalunya. De fet, la província que presentava un menor nombre d'associacions cap a l'any 1980 era la de Lleida. Com pot observar-se en el quadre 2, el nombre ascendia a quaranta-una d'un total de mil quatre-centes vint. Expressat en altres paraules, percentualment el moviment veïnal a la província de Lleida representava únicament un 2'88% del català.

El seu funcionament cada cop va ser menys individual. De fet, es teixien lligams i vincles entre associacions atès que tenien problemàtiques semblants. En aquest punt, cal esmentar la celebració, a finals de 1979, de la Primera Assemblea de les associacions de veïns de Catalunya en la qual participà la de la capital de ponent.[9]

Fig. 3 - A les acaballes de 1979 es va celebrar la primera reunió d'associacions de veïns de Catalunya en la qual va participar la de Lleida.

L'objectiu que es perseguia era, en primer lloc, el desenvolupament d'una llei consensuada entre FAVS i partits polítics per tal de legislar la participació real dels ciutadans. Segons aquesta assemblea, la llei no es formulava per dues qüestions: a) no hi havia interès perquè el poble prengués consciència dels problemes reals existents, i b) hi havia la por que una excessiva participació ciutadana i alhora una llibertat d'expressió i d'acció ocasionessin un control sobre els diversos

[9] Alguns dels punts tractats i dels objectius consensuats van ser publicats a *La Paeria. Butlletí informatiu de l'Ajuntament de Lleida,* octubre–novembre de 1979, núm. 4, p. 2.

estaments i comencessin a ser molestos per als poders polítics. L'objectiu final era que els municipis i els partits polítics donessin suport sense ambigüitats a la Llei d'Associacionisme i a la potenciació de la participació ciutadana en els afers del seu barri i de la seva ciutat. Lleida n'és un bon exponent. Les diverses associacions van ajudar a modelar el projecte de ciutat que hauria de regir-los en un futur immediat i alhora van fer que el nou consistori municipal s'adonés de la necessitat de pal·liar les deficiències creixents dels nous barris. Al seu torn, el nou ajuntament sorgit de les eleccions municipals lliures i democràtiques s'hi mostrà sensible. En són prou reveladores les afirmacions aparegudes l'any 1981 a la nova revista publicada per l'ens municipal titulada *La Paeria. Butlletí informatiu de l'Ajuntament de Lleida* en què s'afirmava:

> *Els barris són els marginats de la Ciutat. Aquesta és l'afirmació que decididament pretén contrarestar la Paeria, utilitzant tot el que sigui necessari per fer-ho. Tothom és sabedor dels nombrosos dèficits que, actualment, presenten els barris lleidatans, fruit d'una situació que s'ha prolongat per espai de massa anys. Amb una política d'atenció i de col·laboració de tots els habitants aquests dèficits poden començar a ser corregits i aquestes son [sic] les directrius que animen l'actuació de l'equip municipal.* [10]

Lentament, es començaria a realitzar una nova lectura de l'urbanisme local, una visió solidària de la ciutat i de la seva vida col·lectiva, mitjançant la qual es recuperessin els espais col·lectius (carrers, places, zones verdes...) i es prioritzés l'apropament de totes les parts que conformaven el nucli urbà. Precisament, el primer pla d'ordenació urbana de la democràcia presentava com a novetats la interrelació de barris perifèrics, com el dels del Secà de Sant Pere, de Balàfia i de Pardinyes, coneguts conjuntament a partir d'aquell moment com barris nord, l'eliminació de barreres urbanes i la construcció de nous equipaments (locals socials, centres d'atenció primària, espais esportius ...) amb els quals atansar serveis als ciutadans i alhora millorar la seva qualitat de vida (Llop 1982; 1984: 157–167) D'aquesta manera, s'assoliria l'assentament urbà perifèric integrant-lo i vertebrant-lo amb la resta de l'urbs.

BIBLIOGRAFIA

Andreu Acebal, (2015): Marc Andreu Acebal, *Barris, veïns i democràcia. El moviment ciutadà i la reconstrucció de Barcelona (1968–1986)*, Barcelona, L'Avenç.

Andreu i Huertas (1996): M. Andreu i J.M. Huertas, *Barcelona en lluita (1965–1996)*, Barcelona, FAVB.

Andreu (2010): M. Andreu, E. Herranz A. Naya (coords.), *1970–2010. 40 anys d'acció veïnal*, Barcelona: FAVB.

Breton (1998): Víctor Breton, «L'horta. El llarg camí cap a la modernització», dins Diversos autors, *Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, p. 90–118.

Castillo (1989): Francesc Castillo, *Pardinyes: el barri darrera l'estació,* Lleida, Ribera&Rius.

Closa (1999): Francesc Closa, «Reflexions al voltant de la història i el futur del Secà de Sant Pere i el moviment veïnal», *Ressò de Ponent*, 173, p. 36–38.

Closa (2000): Francesc Closa, *El Secà de Sant Pere: el tercer turó de Lleida. El moviment veïnal: de las cabezas de familia a la cultura de l'oci,* Lleida, Ajuntament de Lleida.

Closa (2001): Francesc Closa, «Reflexions al voltant dels reptes del moviment veïnal en el nou mil·lenni», *Pardinyes*, 44, p. 18–19.

Closa (2002): Francesc Closa, «Reflexions sobre el fet associatiu: el repte de la participació ciutadana en el tercer mil·lenni», *Ressò de Ponent*, 187, p. 4–9.

Closa (2012): Francesc Closa, «El moviment veïnal els darrers anys del franquisme i la transició», dins Joan Sagués, Conxita Mir i Jaume Barrull (eds.), *Ciutadania, espai urbà i memoria a la Lleida del segle XX*, Lleida, Ateneu Popular de Ponent, p. 119–124.

Delclòs (2013): Marta Delclòs, «Perifèries urbanes, on la ciutat perdia el nom. Barcelona, 1947–1985», MUHBA, 28, p. 21.

Feixa (1988): Carles Feixa, «Entrevista a Jacinto Pernia: des de la perifèria», *Ressò de Ponent*, 62, p. 4–7.

[10] Aquestes paraules es troben en la primera pàgina d'un article titulat «Els barris són Lleida. Aviat, nombroses realitzacions» inserit a *La Paeria. Butlletí informatiu de l'Ajuntament de Lleida*, abril de 1981, núm. 9, p. 1.

Giró (1998): Antonio Giró, *Desigualtats socials als barris de Lleida.* Segregació urbana i educació, Lleida, Pagès editors.

Gómez (1994): Joan Gómez, «Les associacions de veïns, democràcia participativa», *Ressò de Ponent*, 120, p. 26–30.

Huguet (1997): Mariona Huguet, *La Secció d'Associacions dels fons Gobierno Civil a Lleida*, treball inèdit del Màster d'Arxivística.

Jarne (1995): Antonieta Jarne, *Estratègies de contestació a la Lleida franquista (1939–1977)*, tesi doctoral inèdita.

Jarne (1996): Antonieta Jarne, «La fi de la resistència franquista i l'inici de la lluita antifranquista (1970–1975)», a Antonieta Jarne, Paquita Sanvicén, Juan Cal (eds.), *L'antifranquisme i la transició a Lleida (1970–1979)*, Lleida, Segre - Ateneu Popular de Ponent, p. 17–46.

Jarné (1998): Antonieta Jarné, «L'antifranquisme comunista a Lleida (1939–1975): de la desarticulació a l'hegemonia en la clandestinitat», *Recerques*, 36, p. 187–209.

Llop (1982): Josep Maria Llop, «Els dèficits d'infraestructura i de serveis de Lleida. Un nou model urbanístic per a la ciutat», dins *Estudis Urbans a Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida - Estudi General.

Llop (1984): Josep Maria Llop, «La actuación en suelo urbano. Una opción táctica del planeamiento», *Ciudad y Territorio*, 69–70, p. 157–167.

López (1995): Encarna López, *Magraners, estimat barri,* Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

Lladonosa (1977): Manuel Lladonosa, «Lleida bajo el franquismo», dins *Catalunya durante el franquismo: de la dictaduraa la democracia: 1973–74–1975,* Biblioteca de la Vanguardia, Cap. 19, p. 309–311.

Lladonosa (1985): Manuel Lladonosa, «La societat civil lleidatana sota el franquisme», dins *Lleida 1910–1985*, Barcelona, Fundació La Caixa de Pensions, p. 20–28.

Miralles (2008): Mercè Miralles, «Les altres ciutats», *Presència,* 1918, p. 6–13.

Molinero (2010): Carme Molinero i Pere Ysàs (coords.), *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició,* Barcelona, Icària.